

1998 -ci il mayın 2-də Respublika sarayında (indiki Heydər Əliyev Sarayı) dünya kinosunun 100 illiyi münasibətilə "Festivallar festivalı" keçirildi. Azərbaycanın tanınmış incəsənət xadimlərinin, kino işçilərinin qatıldığı bu tədbirdə ulu öndər Heydər Əliyev də iştirak edirdi. Həmişəki kimi o, maraqlı, məzmunlu çıxış etdi. "Bu gün biz bir kəşf etdik", - deyən Heydər Əliyev Azərbaycan kinosunun yaranma tarixindən danışarkən onun o vaxtdək məlum olan tarixdən daha əvvələ təsadüf etdiyini dedi: "Azərbaycan kinosu 1898-ci ildən başlanır, onun yüz illi tamam olur... 1916-cı illi başlanğıc hesab edirik... Bu o deməkdir ki, Azərbaycan sivilizasiyalı ölkədir, dünyada kino meydana çıxan kimi o, Azərbaycanda da peyda olunmuşdur. Axı az-az ölkə tapılar ki, Avropada kino banilərinin kino yaratdıqları həmin vaxtdan bu ölkələrdə kino həqiqətən mövcud olmağa başlasın".

Dünya kinosunun tarixi isə 1895-ci il martın 22-dən başlayır. Parisdə Lui-Lümyer qardaşları bəşər tarixində ilk dəfə filmlərini nümayiş etdirdilər. Eksperiment uğurlu alındı. Dünyada ilk kinoteatrın əsas isə həmin il dekabrın 28-də qoyuldu. Belə ki, qardaşlar Parisdə Kaputsinov bulvarında "Qran kafe" zirzəmisinin "Hind salonu"nda öz filmlərinin ilk pullu seansını təşkil etdilər. Beləliklə, həmin tarix kinonun yaranması günü kimi bəşər tarixinə daxil oldu.

Onu da qeyd edək ki, Azərbaycanda ilk kinonun yaranması tarixi barədə mübahisələr illərlə sənəgməyib. Tanınmış kinoşünas, həmin sahənin yorulmaz tədqiqatçısı, Əməkdar incəsənət xadimi Aydın Kazımzadənin ciddi axtarışları sayəsində mübahisələrə son qoyuldu. Bəlli oldu ki, fransızlardan sonra Şərqi aləmində, o cümlədən Zaqafqaziya respublikaları arasında ilk kino məhz Azərbaycanda yaradılıb. A.Kazımzadə bununla bağlı deyirdi: "Lümyer qardaşlarının sinematoqrafı tamaşaçılar arasında böyük əks-səda doğurdu, uğur qazandı. Adamlar "Qran kafe"yə dəstə-dəstə gəlib bu qeyri-adi mənşərəyə maraqla tamaşa edirdilər... Qardaşlar "sinematoqraf"ın getdikcə populyarlaşdığını görüb, bir qrup fotoqraf aparatla işləmək qaydasını öyrətdilər, çəkilişlər aparmaq üçün onları dünyanın hər yerinə göndərdilər. Kinooperator peşəsinin əsasını belə qoyuldu. Bu operatorlar rastlarına çıxan maraqlı nə varsa hamısını lentə alırdılar. Belə filmləri sonralar xronika adlandırdılar... Azərbaycana isə kino Zaqafqaziya respublikaları içərisində daha tez, 1896-cı ilin ortalarında gəlmişdir. O vaxtdan Bakıda xarici filmlər nümayiş etdirilirdi. İlk kino çəkilişi isə Bakıda 1898-ci ilin may ayında aparılıb".

Bundan sonra kino təcridcən inkişaf etməyə başlayıb. 30-cu illərdə Azərbaycan kinosunda üç böyük hadisə baş verdi. İlk olaraq kinomuzda səs gəldi. Kinematoqrafçılarımız

Azərbaycan tamaşaçısı onun ürəyini fəth edən filmlər gözləyir

ilk dəfə animasiya kinosunu yaratdılar. Bunun ardınca dublyaj işini təşkil etdilər. 1935-ci ildə ilk səslə "Mavi dənizin sahilində" adlı kino çəkildi. Gənc dramaturq K.Mintsin qələmə aldığı ssenariyə quruluş vermək rejissor B.Barnetə və baş operator M.Kirilova tapşırılmışdı. Filmin rəssamı bakılı V.Aden idi. "Boris Barnetin həyatı və filmləri" kitabında "Mavi dənizin sahilində" filmi ilə bağlı yazılır: "Bu ssenari iki kinostudiyanın - "Mejrabpomfilm" və "Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası"nda oxuyuruq: "Azərbaycanda ilk multiplikasiya filmi 1936-cı ildə çəkilmişdir. Azərbaycan SSR-də multiplikasiya kinosunun müntəzəm istehsalına 1968-ci ildən baş-

lanmışdır". 1965-ci ildə "Azərbaycanfilm" kinostudiyası yeni binaya köçəndən sonra filmlərin çəkilişi üçün hər cür şərait yaradıldı.

Kinomuz çətin inkişaf yolu keçmiş, kinematoqrafçılarımız sənət naminə olmanın əzab-əziyyətini çəkmişdilər. Ümummilli lider "Festivallar festivalı"ndakı çıxışında bununla bağlı demişdir: "Bilirəm ki, kinematoqraf əməyi çox mürəkkəb,

gözləyir. "Arşın mal alan", "Qubalı Fətəli xan" və "Robinzon Kruzo" bədii filmlərinin istehsal planı artıq təsdiq olunmuşdur".

Beləliklə, "Fətəli xan" filminin aqibəti (ən lazımlı kadrlar SSRİ Kinematoqrafçılar İttifaqının göstərişilə filməndən çıxarılmışdı) heç də yax-

şı olmasa da "Arşın mal alan" filmi dünyada tanındı, Azərbaycan mədəniyyətinə uğur gətirdi. Sonralar Azərbaycan kinematoqrafçıları "O olmasın, bu olsun", "Onun böyük ürəyi", "Ögey ana", "Böyük dayaq", "Ulduzlar sönmür", "Dəli Kür", "Axırncı aşırım", "Əhməd haradadır", "Ulduz", "Görüş" və s. bu kimi ekran əsərlərini ərəşəyə gətirdilər. Müstəqillik dövründə də bəzi maraqlı ekran əsərləri yaradıldı. "Dolu", "Qala" və s. filmlərdə də "Fətəli xan" filmindeki kimi dövrün ictimai-siyasi hadisələri, Azərbaycan həqiqətləri əks olunur.

Vətən müharibəsində erməni faşizmi üzərində tarixi qələbə qazanmışıq. Bu haqlı savaşda xalqımız ön və arxa cəbhədə fədakarlıqlar göstərmiş, minlərlə şəhidimiz, milli qəhrəmanlarımız var. Bütün bu məsələlər isə yeni-yeni ekran əsərlərinin mövzudur. Azərbaycan tamaşaçısı onun ürəyini fəth edən, seyr etdikcə təkrar-təkrar baxmaq istədiyi filmlər gözləyir. Axı, bizim dünyaya deyəcək sözüümüz, nümayiş etdirəcək uğurlarımız çoxdur...

Zümrüd QURBANQIZI,
"Respublika".

əğırdır. Ümumiyyətlə, artistin əməyi ağır zəhmətdir... Mən şadam ki, Azərbaycan kinosu mövcud olduğu dövr ərzində geniş inkişaf etmişdir... Bu gün siz Azərbaycan kinosu xronikasının tarixindən bəzi kadrları göstərəndə də ağçığını desəm, mən bir daha və bir daha sevindim... Məsələ təkəcə bunda deyildir ki, mən bu gün Azərbaycan kinosunun yüz yaşına görə sevinirəm, ondadır ki, çoxlu, lap çox yaxşı filmlər yaradılıb...".

Faşizmə qarşı 1941-1945-ci illər müharibəsi başa çatdıqdan sonra sovet ölkəsi dinc həyata qayıtdı, böyük quruculuq işləri vüsət aldı. Eyni zamanda ölkənin bütün kinostudiyaları işlərini yenidən qurmağa başladılar. Müharibə illərində olduğu kimi, müharibədən sonra da kinoplyonka qıtlığı üzündən bədii filmlər deyil, - əsasən az da olsa sənədli filmlər çəkildi. 1942-ci ildə görkəmli sənətkar, novator şair, bəcarətli təşkilatçı Rəsul Rza kinostudiyaya direktor təyin olunduqdan sonra işlər bir qədər canlandı. 1943-cü ilin oktyabrında Bakı kinostudiyasında keçirilən müşavirədə o demişdi: "İrəlində bizi böyük işlər